

ՀԱՅԿԱՆԻ ԽՍՀ ՀՈՂԺՈՂԿՈՄՍՑ
ԱՆՍՆԱՊԱՀԱԿԱՆ ՓՈՐՁԱԿԱՅԱՆ
ԼՈՌՈՒ ՀԵՆԱԿԵՑ

Ս. Կ. ՊԱՎԼՈՎԻՉ

ՏԵՂԱԿԱՆ ՊԱՐԱՐՏԱՆՅՈՒԹԵՐԻ
ՀԱՎԱՔԵԼԸ, ՊԱՀԵԼԸ ՅԵՎ ՍՏԵՓԱՆԱՎԱՆԻ
ՇՐՋԱՆԻ ԽՈՏՀԱՐՔՆԵՐՈՒՄ ԳՈՐԾԱԴՐԵԼԸ

631

Պ-27

17 JUL 2013

30 JUL 2010

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ՀՈՂԺՈՂԿՈՄՍՑ
ԱՆԱՄՆԱՊԱՀԱԿԱՆ ՓՈՐՁԱԿԱՅԱՆ
ԼՈՌՈՒ ՀԵՆԱԿԵՑ

631
7-27

Ս. Կ. ՊԱՎԼՈՎԻԶ

ՏԵՂԱԿԱՆ ՊԱՐԱՐՏԱՆՅՈՒԹԵՐԻ
ՀԱՎԱՔԵԼԸ, ՊԱՀԵԼԸ ՅԵՎ ՍՏԵՓԱՆԱՎԱՆԻ
ՇՐՋԱՆԻ ԽՈՏՀԱՐՔՆԵՐՈՒՄ ԳՈՐԾԱԴՐԵԼԸ

1010
40402

С. К. ПАВЛОВИЧ

О накоплении, хранении и применении местных удобрений в Степанаванском районе

ՏԵՂԱԿԱՆ ՊԱՐԱՐՏԱՆՅՈՒԹԵՐԻ ԴԵՐԸ ԽՈՏԱՐՔՆԵՐԻ ԲԵՐՔԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲԱՐՁԱՑՆԵԼՈՒ ԳՈՐԾՈՒՄ

Ստեփանավանի շրջանում անասունների մսուրային պահպանման համար կերի հիմնական մասսան ստացվում է բնական խոտհարքներից:

Խոտհարքները բարելավելու գործը մինչև որս կազմակերպված չի և խոտհարքների նկատմամբ վոչ մի խնամք չի տարվում: Խոտհարքները մեծ մասամբ տալիս են հեկտարին 6—10 ցենտներ խոտ:

Շրջանում ներկայիս ստացվող խոտի բերքն ամենևին չի բավարարում յեղած անասունների պահանջը: Իսկ յեթե մենք խոտհարքները բարելավելու ուղղությամբ անհրաժեշտ միջոցներ կիրառենք, բնական խոտհարքների արդյունավետությունը 3—4 անգամ կբարձրանա, և մենք կկարողանանք միանգամայն բավարարել շրջանի աճող սոցիալիստական անասնապահության ամբողջ անասունների խոտի պահանջը: Խոտհարքների բերքատվությունը բարձրացնող մի շարք միջոցառումների շարքում գլխավոր դերը պատկանելու յե ներտնտեսային պարարտանյութերի, այն է՝ յուրաքանչյուր անասնապահական տնտեսություն մեջ ստացվող գոմաղբի, կոյաջրի¹⁾ աթարի մոխրի ոգտագործմանը:

Շրջանի խոտհարքների բերքատվությունը բարձ-

*) մեղախառն, չրիկ գոմաղբ, գոմաղբախյուս. ծք. քարգմանչի

բացնելու գործում առանձնապես մեծ նշանակություն ունի գումաղբով պարարտացնելը: Հողին գումաղբ տալիս վերադարձվում են գլխավոր սննդաբար տարրերը (ազոտ, ֆոսֆոր, կալիում, կալցիում) և մտցվում են մեծ թվով որդանական նյութեր, վոր անհրաժեշտ են բույսի աճելու և հողի պտղաբերությունն ավելացնելու համար:

Գումաղբը վուչ միայն բարձրացնում է խոտհարքների բերքը, այլև, շնորհիվ խոտի կազմի մեջ այլազգի բույսերի պակսելու և թիթեռնածաղկավոր բույսերի ավելանալու, լավացնում է խոտի վորակը:

Մոտհարքը գումաղբով պարարտացնելու համար Հոռու հենակետի դրած փորձը ցույց է տվել, վոր գումաղբի ազդեցությունից խոտի բերքն զգալի չափով ավելանում է:

Ստորև բերած աղյուսակը լուսաբանում է վերոհիշյալը:

Գումաղբ՝ տոններով, հեկտարին	Խոտի բերքը մեկ հեկտարից (ցենտներով)				4 տարում 1 հեկտարին ավելացած խոտի բերքը ցենտներով
	1933	1934	1935	1936	
Առանց պարարտացնելու	9,5	13,7	9,6	12,7	—
Հեկտարին 10 տոն գումաղբ	13,0	17,7	10,2	15,0	10,4
Հեկտարին 20 տոն գումաղբ	15,7	21,2	12,2	17,5	21,1
Հեկտարին 30 տոն գումաղբ	18,8	26,2	14,7	13,6	32,8

1933 թ. Սարատովի «Կոբելտիվ աշխատանք» կոլտնտեսությունից բավականին մեծ արածություն ունեցող խոտհարքների վրա գործադրած գումաղբը խոտի

բերքի զգալի բարձրացում տվեց: Գումաղբով պարարտացրած խոտհարքի խոտի բերքը հեկտարից 35 ցենտներին յեր հասնում, այնինչ չպարարտացրածինը հեկտարից 9—10 ցենտներին զգալարություն մը եր հասնում:

Չնայած խոտհարքների բերքատվություն բարձրացման գործում գումաղբով պարարտացնելու հսկայական նշանակություն, շրջանի կոլտնտեսությունների մեծ մասի մեջ գումաղբի տնտեսությունը ծայրաստիճան անբավարար վիճակում է:

Կոլտնտեսությունների մեծ մասում գումաղբն անկարգ ու մանր կույտերով է թափթփվում, և անձրևի ու ձյան ջրերը լվանում են: Շրջանի համարյա բոլոր կոլտնտեսություններում էլ կոյանոց ու կոյաջրանոց չկա: Միայն 36 թվին վորոշ կոլտնտեսություններ սկսեցին կոյանոց-կոյաջրանոցներ պատրաստել:

Կոյաջրուրը, խոտհարքների համար թանգագին այդ պարարտանյութը, բոլորովին չի հավաքվում ու չի գործածվում պարարտացման համար:

Մոտհարքների պարարտացման համար չի գործածվում նաև աթարի մոխիրը, վոր ամեն մի կոլտնտեսություն մեջ անագին քանակությամբ ստացվում է:

Հաշվի առնելով գումաղբով ու կոյաջրով պարարտացնելու բացառիկ նշանակությունը խոտհարքատեղերի բերքատվության բարձրացման գործում՝ ՀԿ(բ)Կ ԿԿ Պլենումը 36 թ. սեպտեմբեր ամսին վորոշում է կայացրել 37 թվին յուրաքանչյուր անառնապահական կոլտնտեսության մեջ պարտադիր կեպով կոյաջրանոցներ ու կոյանոցներ պատրաստելու մասին:

«37 թվին մասսայական միջոցառումներ կիրառել արտաավայրերի ու խոտհարքների բարելավման ուղղու-

թյամբ, գործադրելով մի շարք ագրո-մեխորատիվ միջոցառումներ — քարերից մաքրելը, ճանապարհներ բացելը, ջրելատեղեր, ջրափոսեր և վոռոգման ցանց կառուցելը, ուսցիոնալ արոտ կաղմակերպելը, փխսա-կար խոտերն ու մոլախոտերը վոչնչացնելը, ամեն մի անասնապահական կոլտնտեսության մեջ անպայման կոյաջրանոցներ ու կոյանոցներ պատրաստելը «(ՀԿ(բ)Կ ԿԿ Պլենումի վորոշումից՝ անասնապահական կոլտնտեսություններն ամրապնդելու միջոցառումների վերաբերյալ, 18—21 սեպտեմբերի 1936 թ.)»:

Գոմաղբի տնտեսությունը կարգի բերելը և խոտհարքատեղերը պարարտացնելու համար գյուղատնտեսական բոլոր տականքներն ու թափթփուկները հավաքելու և ոգտագործելու գործը կազմակերպելը մար-գագետիներին բերքատվությունը բարձրացնելու, հե-տևապես և անասնապահությունը—վոր շրջանի գյուղատնտեսության հիմնական առաջատար ճյուղն է հան-գիստանում—կերով ապահովելու գործում հսկայական նշանակություն ունի, ուստի և այս հարցին շրջանի կուսակցական, կոլտնտեսական, հողային, արհմիութենական և գիտահետազոտական կազմակերպություն-ները բացառիկ ուղղորդություն պետք է դարձնեն:

ԿՈՒՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ ԳՈՄԱՂԲ ՀԱՎԱՔԵԼՈՒ ՅԵՎ ՊԱՇԵԼՈՒ ԳՈՐԾԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐԸ

Մինչև 36 թիվը վերջնականապես լուծված չե-ր այն հարցը, թե անասնապահական բրիգադներն են պատասխանատու հանդիսանում գոմաղբը հավաքելու

և պահելու համար, թե գաղտավարական բրիգադները: 1935 թվի դեկտեմբերի 27-ին Միութենական Հող-ժողովմի հաստատած հրահանգն անհրաժեշտ պարզու-թյուն ու հստակություն է մտցրել կոլտնտեսություն-ներում գոմաղբ հավաքելու և պահելու կազմակեր-պական հարցերի մեջ:

1. Գոմաղբ հավաքելու, պահելու և գործածելու հարցերը կոլտնտեսության արտադրական պլանի մեջ առանձին բրիգադների համար պարզ արտահայտված արտադրական խնդիրների բնույթ պետք է կրեն:

2. Կոլտնտեսության վարչությունը մի գլուխ խոշոր և մանր անասունի աղբ հավաքելու համար անասնապահական բրիգադների համար կայուն առաջա-դրանք է սահմանում:

3. Մի գլուխ անասունի աղբ հավաքելու նորմա-ները սահմանվում են հաշվի առնելով ցամաքի՝ քա-նակն ու վորակը և անասունի մուրային պահպանման շրջանի տեղաբնությունը:

4. Մի գլուխ յեղջերավոր անասունի աղբ հա-վաքելու համար սահմանվում են հետևյալ նորմաները:

Մուրային շրջանի յեր- կարությունը	Մուրային պահպանման շրջանում հավաքվելիք գոմաղբի քանակը
200 ու	6 տոնն
180 »	5 »
150 »	3,5 »

Մյուս տեսակի անասուններից հավաքած գոմաղ-բը հաշվարկելիս կարելի չէ նկատի ունենալ հետևյալ

հարաբերակցությունը. մի գլուխ խոշոր անասունին ազդե հավաքելու տեսակետից համապատասխանում է 1,5 բանոդ ձին, 2 գլուխ մինչև 2 տարեկան մատղաշը, 3—5 գլուխ հորթը և 10 վոչխարը:

5. Անասնապահական բրիգադների պարտականություն մեջ է մտնում վոչ միայն ազդե հավաքելու պլանի կատարումը, այլև կոյանոցներում այն դարսելն ու խնամելը:

6. Դաշտավարական բրիգադների բրիգադիրները պարտավոր են գոմաղը դաշտ տանելուց առաջ անասնապահական բրիգադներից այն ընդունել հատուկ արձանագրությամբ՝ նշելով գոմաղբի քանակն ու վորակը:

7. Դաշտում գոմաղը կանոնավոր պահելու պատասխանատվությունը գրվում է դաշտավարական բրիգադի բրիգադիրի վրա: Բացի այդ, դաշտավարական բրիգադը պարտավոր է ցամաքի համար բավականաչափ տորֆ ու ծղոտ հավաքել և պարարտացման համար ոգտագործել գյուղատնտեսությունից բոլոր տեսակի տակաճները՝ սիլոսի մնացորդը, փտած ծղոտը, աթարի մոխիրը և այլն:

8. Կոլտնտեսությունից վարչությունը նախորոք մշակում է գոմաղը և կոյաջուր հավաքելու արտադրական առաջադրանքները քանակապես ու վորակապես կատարելու և գերակատարելու համար անասնապահական բրիգադներին վարձատրելու սխեմով: Պետք է նախատեսվի նաև արտադրական առաջադրանքները չկատարելու համար արվելիք զեղչի չափը:

9. ՄՏԿ-ների դիրեկտորներն իրենց գյուղատնտեսների միջոցով խնստրուկտած և հսկողություն

պետք է կազմակերպեն ՄՏԿ-ների սպասարկած կոլտնտեսություններում գոմաղբն ու կոյաջուրը հավաքելու և պահելու վերաբերյալ բոլոր տեսակի միջոցառումները կիրառելու համար:

10. Շրջողաբանի վարիչն ու շրջողաբանի գյուղատնտեսները ՄՏԿ-ների սպասարկած կոլտնտեսություններին մանրամասն հրահանգ պետք է տան գոմաղբն ու տեղական մյուս պարարտանյութերը հավաքելու և պահելու հարցերի վերաբերյալ և ամողջ շրջանում այդ գործի վրա պետական վերահսկողություն սահմանեն:

ՅԱՄՔԱՐՆ ՈՒ ԻՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԳՈՄԱՂԲ, ՆԱՎԱԲԵԼՈՒ ԴԵՊՈԻՄ

1. Ստացվող գոմաղբի քանակն ու վորակն առաջին հերթին կախված է գործածվող ցամաքի քանակից ու վորակից: Ցամաքը պակաս լինելու դեպքում ահագին քանակությամբ կոյաջուր (մեզ) է փչանում, և գոմաղբը բաղկացած է լինում գլխավորապես անասունների պինդ կղկղանքից: Այդպիսի գոմաղբի սննդաբար տարրերը հեշտությունում կորչում են և նրանց մի մասը բույսերին քիչ է մատչելի: Խոտհարքներին տված այդպիսի գոմաղբը դանդաղ է քայքայվում և նրա պարարտացնող ազդեցությունը ցածր է: Կովի անցամբար աղբը շատ ջրիկ է և կոյանոցներում կանոնավոր ծալք դնել չի կարելի: Հետևապես բարձրորակ գոմաղբ շատ ստացվելու համար առաջին և անհրաժեշտ պայմանն ամբողջ անասուններին բավականաչափ ցամաքանյութով ապահովելն է:

2. Հրաշալի ցամաքանյութ է տորֆը, վոր աչքի

յե ընկնում կլանելու մեծ ընդունակութեամբ և գոմաղբը պահելու ժամանակ կրճատում և սննդաբար նյութ յերի կորուստը:

Տորֆը վորքան լավ չորացված լինի, այնքան լավ ցամքար կտա:

3. Ստեփանավանի շրջանում, մանավանդ Կալինինոյի յենթաշրջանում, տորֆային ճահիճներ շատ կան, վորոնք անասնոցներից հաճախ մի քանի հարյուր մետրի վրա յեն ընկած և տառացիորեն ցամքարի անսպառ պաշար են հանդիսանում: Տորֆից ցամքար պատրաստելու գործին ամենաթուրջ ուշադրութեամբ պետք է դարձնեն Ստեփանավանի շրջանի բոլոր կոտորեռութեանները, մանավանդ Կալինինոյի յենթաշրջանը, վորոնք ցամքարի մեծ պակաս են հղում:

4. Լավ ցամքարանյութ է նաև աշնանացան ու դարնանացան հացաբույսերի ծղոտը: Ավելի նպատակահարմար է ծղոտն ոգտագործել 20—25 տմ յերկարութեամբ կտրտած, վորն անասունների մեղը լավ և կլանում և զգալի չափով ավելացնում է գոմաղբի քանակը: Կոտորած ծղոտով պատրաստած գոմաղբն ավելի պինդ է դարսվում և խոտհարքների յերեսը հավասարապես և շաղ դալիս:

ԿՈՅԱՆՈՅ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼԸ

1. Յուրաքանչյուր անասնոցին, գոմին կամ փարախին կից կոյանոց պատրաստելը պարտադիր է: Գոմաղբը կանոնավոր պահելու համար ամենեկին եւ պետք է բարդ, թանգ արժեքող կոյանոց պատրաստել:

2. Յեթե գետնաջրերը հողի յերեսին չեն մոտե-

նում, այն դեպքում ավելի լավ է փոսացրած կոյանոց պատրաստել: Փոսի խորութեանը մի մետրից ավելի չպետք է լինի: Ամենահարմար խորութեանը ^{1/2} կամ ^{3/4} մետրն է:

3. Ցածր տեղերում, վորտեղ գետնաջրերը հողի յերեսին մոտ են, կոյանոցները կարելի չէ գետնի յերեսին պատրաստել: Այս նպատակով կոյանոց պատրաստելու տեղում հողի վերին շերտը 15—20 տմ խորութեամբ վերցնում են: Հանած հողը հավաքում են կոյանոցի յեզերքին:

4. Կոյանոցի պատերը քարից են⁶ պատրաստում՝ կավի կամ կրի շաղախով: Յեթե, կոյանոցի հատակը ջուր չի ծծում, պետք է հարթել, ապա ծածկել 8—10 տմ հաստութեամբ ավազի շերտով և խճել: Յեթե կոյանոցի հատակը ջուր է ծծում, կավով կամ ցեմենտով պետք է պատել և դարձնել անթափանց: Կոյանոցի յերկու կողմից 2,5—3 մետր լայնութեամբ սալահատակած ճանապարհ պետք է պատրաստել:

5. Կոյանոցի չափը վորոշվում է, նայած թե գոմաղբը վորքան հաճախ է դաշտ տարվում, նայած մսուրային պահպանման շրջանի յերկարութեան և անասունների թվին: Հաշվարկելիս պետք է նկատի ունենալ, վոր մսուրային պահպանման շրջանի սկզբից մինչև դարնանը դուրս տանելը, այսինքն՝ մոտավորապես մինչև փետրվար հավաքվող գոմաղբը միանգամայն կարողանա տեղավորվել կոյանոցում, գոմաղբը 1,5—2 մետր հաստութեամբ պինդ ծալք դնելով: Մի քառակուսի մետր պինդ ծալք դրած թարմ գոմաղբի մոտավոր քաշը հավասար է 500 կգ, իսկ քայքայվածին՝ 700 կգ:

6. Մի գլուխ խոշոր յեղջերավոր անասունն համար գոմաղբանոցի մոտավորապես անհրաժեշտ տարածությունը հետևյալն է.

Մսուրային պահպանման շրջանի յերկարությունը	Մսուրային պահպանման շրջանում հավաքված գոմաղբի քանակը	1 գլուխ խոշոր յեղջերավոր անասունն համար պահանջվող կոյանոցի տարածությունը
180 ուր	5—4 տոն	3—3,5 ֆմ
160 »	4—3 »	2,5—3 »
150 »	3—2,5 »	2,5 ֆմ վոչ

պակաս

Մյուս տեսակի անասունների համար հաշվելիս պետք է ոգտվել վերը բերած հարաբերակցությունից:

7. Կոյաշուրը հավաքելու համար անհրաժեշտ է կոյանոցին կից հոր պատրաստել: Հորի այն մասի ծավալը, վոր կոյանոցի հատակից ցածր է ընկած, 100 ֆմ կոյանոցի համար 0,75 խմ պակաս չպետք է լինի: Հորի պատերն ու հատակը քարից ու կրի շաղախով են պատրաստում, յեթե հնարավոր է յերեսը ցեմենտ են քաշում:

Կոյաշուրն աղոտը կորցնելուց կամ ձմեռը սառչելուց դերծ պահելու համար հորի բերնին պինդ փակվող փայտե դուռ են դնում:

8. Կոյաշրի համար հոր պատրաստելիս կոյանոցի հատակը դեպի հորը յուրաքանչյուր մետրին 2 սմ թեքություն պետք է ունենա. հորն ամենից հարմար է սեղավորել կոյանոցի յերկար կողմերից մեկի մեջ տեղը, այնպես, վոր հորի մեկ կողմը համընկնի կոյանոցի պատի հետ, իսկ մյուս յերեք պատը կոյանոցի տարածությունից դուրս մնան: Կոյաշրահորի պատերի մեջ, կոյանոցի հատակին հասնող տեղում ցանցավոր անցքեր են թողնվում՝ կոյաշուրը հոսելու համար:

9. Կոյանոցները պատրաստվում են անասնոցներից և բնակելի շենքերից բավականին հեռու (վոչ պակաս 50—100 մետր) և քամի փչող կողմում. ցանկալի է այս նպատակի համար ոգտագործել բնական թեքությունները, վորպեսզի անասնոցից գոմաղբը դուրս տանելու և կոյանոց լցնելու գործը հեշտանա:

10. Վորպես ժամանակավոր միջոց, մինչև կոյանոց պատրաստելը գոմաղբը պետք է պահվի ծալք դրված՝ գոմաղբի պահելու համար հատկապես մաքրված ու պատրաստված հարթակի վրա:

ԿՈՅԱՋՈՐԻ ՀԱՎԱՔԵԼՆ ՈՒ ՊԱՇԵԼԸ

1. Մաքրվող գոմերում, խողանոցներում ու փարախներում ամբողջ մեղը ցամքարի մեջ չի ծծվում: Ջրիկ գոմաղբապարարտանյութի այս ամենահաղուստ և գնահատելի մասն ամբողջապես պետք է հավաքվի և գործածվի պարարտացնելու համար:

2. Ցամքարի մեջ չծծվող մեզի միջին նորմաները մի կթի կովի համար ամբողջ մսուրային պահպանման շրջանում մոտավորապես հետևյալն են:

Մսուրային պահպանման 1 կթի կովի աված մեզի շրջանի յերկարությունը քանակը ֆմ

240 ուր	2,5
220 »	2,0
200 »	1,8
180 »	1,5

Մյուս տեսակի անասունների համար հաշվարկե-

լիս նկատել կարելի չէ ունենալ հետեյալ հարաբերակցութիւնը. մի կթի կովին համապատասխանում է 3 բանոյգ ձին, 3 գլուխ մինչև 2 տարեկան մատղաշը և 10—15 հորթը:

3. Կոյաջրանոցների խորութիւնը 2 մետրից ավելի չպետք է լինի: Կոյաջրանոցի պատերը պատրաստվում են քարից, ցեխի կամ կրի շաղախով, իսկ տակը սալահատակվում է: Վորպեսզի կոյաջուրը հողի մեջ չծծվի և կոյաջրանոցը գետնաշրեր ու անձրևաշրեր չցցվեն, կոյաջրանոցի հատակի ու պատերի յերեսը ցեմենտ են քաշում:

4. Կոյաջրանոցի ծածկն ամուր պետք է լինի և կոյաջուրը սառչելուց լավ պաշտպանի: Ծածկի մեջ մեջ մյուսից 30—40 սմ հեռու յերկու կափարիչ ունեցող դռնակ է թողնվում:

5. Կոյաջուրը հորերում լավ պահելու համար անհրաժեշտ է ամուր կափարիչներ ունենալ: Կոյաջրանոցների կափարիչների չնչին անցքերն անգամ աղտոյ մեծ կորստի պատճառ են դառնում:

6. Կոյաջուրն անասնոցից կոյաջրանոց տանող խողովակները պետք է դրվեն գետնի սառչող շերտից ցած, իսկ յեթե այդ անհնար է, ապա խողովակները սառչելուց պետք է պաշտպանել վորակ տաքացնող նյութով, որինակ՝ սոցի թեփով և կավով:

7. Կոյաջրանոցներն անասնոցներին մոտիկ են պատրաստվում, բայց շենքի պատերից 3—5 մետրից վոչ պակաս հեռավորութեան վրա:

ԿՈՅԱՆՈՅՈՒՄ ԳՈՍԱՂԲ ԴԱՐՍԵԼՆ ՈՒ ՊԱՇԵԼԸ

1. Գոմաղըն ամեն ուր պետք է կոյանոց լցվի և անասնին ծալքեր դրվի:

2. Առաջին ծալքը դրվում է կոյանոցի նեղ կողմերից մեկի յերկարութեամբ: Ծալքի լայնութիւնը 2 մետրից պակաս չպետք է լինի: Գոմաղըն ծալքի մեջ և լցվում հետզհետե, առանձին մասերով: Որական ստացված գոմաղըն ծալքի համար նախատեսված տարածութեան մասերից մեկում հաստ շերտով (0,5 մետրից վոչ պակաս) մեկնե դարսվում և կոխկրճելով լավ պնդացվում է: Առաջին շերտի վրա նույն ձևով դարսվում է յերկրորդ շերտը, հետո՝ յերրորդը, մինչև վոր պնդացրած վիճակում ծալքի բարձրութիւնը հասնի 1,5—2 մետրի: Հետո սկսում են լցնել ծալքի մյուս մասը և այլն:

3. Կոյանոցի ամբողջ կարճ պատի յերկարութեամբ գոմաղի առաջին ծալքը կատարյալ բարձրութեամբ դարսելուց և այն խնամքով պնդացնելուց հետո միայն սկսում են գոմաղի յերկրորդ ծալքը դնել: Գոմաղի յերկրորդ ծալքը նույնպիսի լայնութեամբ (2 մ վոչ պակաս) և բարձրութեամբ (1,5—2 մ) կիպ պետք է կպչի գոմաղի առաջին ծալքին: Նույնպես պետք է վարվել նաև գոմաղըն հետագա ծալք դնելիս, այնպես, վոր գոմաղի բոլոր ծալքերը միասին գոմաղի մի հոծ մասով դառնան: Կոյանոցում գոմաղի նոր ծալք դնել չի կարելի, մինչև վոր նախկին ծալքն ամբողջ լայնութեամբ ու բարձրութեամբ չդրվի:

4. Գոմաղըն ռացիոնալ կերպով պահելու հիմնական պայմանը խնամքով պնդացնելն է: Յեթե պահելու ժամանակ գոմաղըն սաստիկ տաքանա, նշանակում է գոմաղըն բավականաչափ լավ պնդացած չի: Խիստ պետք է հետեւել գոմաղի շերտութեանը: Հենց վոր

գումաղբն սկսկում ե ուժեղ կերպով տաքանալ, ան-
միջապես մի անգամ ել պետք ե խնամքով պնդացնել:
Այսպիսով միայն կարելի յե ապահովել գումաղբը
կանոնավոր պահելու գործը ե կրճատել գումաղբի
ամենազնահատելի տարրերի՝ աղոտի ե ֆոսֆորաթ-
թվի կորուստը:

5. Տնտեսության մեջ ստացված ամբողջ գումաղբը
կոյանոց պետք ե մտնի: Յերբեք չի կարելի թույլ
տալ, վոր գումաղբը մանր կխտուկներով թափթփվի
անառնոցի շուրջն ու այլ տեղեր:

Առանձին անասունների վարակիչ աղբը պետք ե
վոչնչացնել այրելով կամ հողի տակ թաղելով:

6. Հասած գումաղբը, վոր կարելի յե խոտհարք-
ներ տանել, այն գումաղբն ե, վոր մուգ-կինամոնա-
գույն ե դառնում: Այսպիսի գումաղբի մեջ ծղոտը
թեե պահպանվում ե, բայց հեշտությամբ քրքր-
վում ե: Կանոնավոր դարսելու ե կանոնավոր պահելու
դեպքում գումաղբը 3—4 ամսից հետո միանգամայն
հասունանում ե:

ՋՄԵՌԸ ԴԱՇՏ ՏԱՆԵԼՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿ ԳՐՄԱՂԲԸ ԽՈՏՀԱՐՔՈՒՄ ՊԱՇԵԼԸ

1. Գումաղբը ձմեռը գոմից անմիջականորեն
խոտհարք փոխադրելու դեպքում այնտեղ մեծ ու
կանոնավոր՝ 3,5—4 մետրից վոչ պակաս լայնությամբ
ե 1,5—2 մետր յերկարությամբ ու պնդացրած ծալքեր
պետք ե գրվեն:

Ծալքը հետդհտե մաս-մաս լցվում, լրիվ բարձրու-
թյան ե հասցվում ե խնամքով պնդացվում:

2. Հատուկ ուշադրություն պետք ե դարձնել,
վոր խոտհարք տանելու ե ծալք դնելու ժամանակ

գումաղբը չսառչի, վորի համար պետք ե լրիվ ծալքն
ամենակարճ ժամանակում (2—4 օրում) գրվի: Մինչե
վոր առաջին ծալքն ամբողջ յերկարությամբ, լայնու-
թյամբ ու բարձրությամբ լրիվ չդարավի, նոր ծալք
չպետք ե սկսել:

3. Գումաղբի ծալքի չափը կախված ե գումաղբը
կրելու համար նախատեսված ժամանակից: Գարնան
աղբելու ժամանակ գումաղբի ծալքերը 30—40 տոննից
ավելի չպետք ե լինեն, ամեն մի հեկտարին մոտա-
վորապես մի ծալք ե գրվում:

Աշնանն աղբելու ժամանակ գումաղբն զգալի
չափով մեծ ծալքեր կարելի յե դնել (1 ծալքը 4—5
հեկտարի համար կամ 120—150 տոնն գումաղբ) վորով-
հետե այդ պայմաններում չոր խոտհարքի միջով գո-
մաղբ կրելը մեծ ղժվարությունների չի հանդիպի, իսկ
գումաղբի վորակն զգալի չափով բարձրանում ե:

ՄՈՒՏԻ ՇԱՎԱԲԵԼՆ ՈՒ ՊԱՇԵԼԸ

1. Աթարի ե փայտի մոխիրը գնահատելի պա-
րարտանյութ ե: Կոլտնտեսության մեջ ստացվող վողջ
մոխիրը պետք ե հավաքել պարարտացման համար ե
յերբեք թույլ չտալ թափթփված մնա կույտատեղերում:
Ամեն մի կոլտնտեսություն մոխիրը հավաքելու մասին
իր արտադրական պլանով կայուն առաջադրանք պետք
ե ունենա: Մոխիր հավաքելու գործին պետք ե մաս-
նակից դարձնել առաջին հերթին կանանց — կինն այս
գործում մեծ դեր ե խաղում: Այս գործին մասնակից
պետք ե դարձնել վողջ գյուղական հասարակությունը,
դպրոցները, պիտներական, կոմյերիտական ե այլ կաղ-
մակերպությունները:

26425
1001

2. Մոխրի, վորպես պարարտանյութի, վորակն ամբողջովին կախված է այն բանից, թե ինչպիսի է պահպանում: Յեթե մոխրի վրա անձրևաջուր ընկնի, միջի ամբողջ կալիւնն, մասամբ եւ ֆոսֆորաթթուն, կլվացվի, առանց վորի մոխրի, վորպես պարարտանյութի, արժեքը բոլորովին կորչում է: Ուրեմն, մոխիր պահելիս անհրաժեշտ պայմանն այն է, վոր մոխիր պահող շենքը վոչ անձրևաջուր անցկացնի, վոչ եւ գետնաջուր:

3. Ամեն մի կոլտնտեսական ընտանիք մոխիրը պետք է հավաքի, լցնելով չարգախի տակ, նկուղ կամ անձրևից պաշտպանված մի ուրիշ շենք, վաղորոք պատրաստած արկղի կամ ցանկապատի մեջ: Հրդեհից խուսափելու համար խիստ զգուշ պետք է լինել, վոր մոխրի հետ վառ ածուխ չգնա, և սովելի զգուշ լինելու համար մոխիրը պետք է լցնել յերկաթե դուլի մեջ, վոր սառչի, և բոլորովին սառչելուց հետո միայն կարելի յե լցնել մոխիր պահելու համար պատրաստած շինության մեջ:

4. Կոլտնտեսության վարչութիւնը դաշտավորական բրիգադներէից մոխիր հավաքողներ պետք է նշանակի, վորոնք 10—15 որը մեկ անգամ կանոնավոր կերպով պետք է շրջեն բոլոր կոլտնտեսականների բակերը և մոխիրը հավաքեն հատկապես հարմարեցված արկղավոր սայրերի մեջ և տանեն լցնեն ընդհանուր մոխրանոցը:

5. Մոխիր պահելու համար կոլտնտեսութիւնը պետք է ունենա մի կամ մի քանի հատուկ շենք՝ մարագ, պահեստ կամ չարգախ: Հատուկ պատրաստած շենք չհղած դեպքում մոխիրը կարելի յե պահել փոսի մեջ, վոր անպայման բարձր տեղ պետք է փորվի և

հատակն ու պատերը կավով պետք է ծեփվեն: Անձրև-վից ու քամուց պաշտպանելու համար փոսի շուրջը պատեր պետք է դրվեն ու վրան ծածկվի: Մոխրանոց պատրաստելիս նկատի պետք է ունենալ, վոր մի տոնն մոխիրը, վորպես կանոն, 1,5—2 խճ տեղ է բռնում:

ԽՈՏՀԱՐՔԵՐ ՊԱՐԱՐՏԱՅՆԵԼՈՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ

1. Բոլոր խոտհարքները պետք է բաժանվեն այնքան մասերի, վորքան կոլտնտեսության մեջ դաշտավորական բրիգադ կա: Մասերը պետք է ամբողջվեն բրիգադներին:

2. Ամեն մի կոլտնտեսութիւն մասերային պահպանման շրջանի համար կազմած պլանի և անտառապահության զարգացման հետագա հեռանկարների հիման վրա, գյուղատնտեսի ոգնությամբ պետք է սահմանի իր խոտհարքները պարարտացնելու տարածութիւնն ու հերթականութիւնը:

2. Ամեն մի դաշտավորական բրիգադ պետք է ունենա խոտհարք պարարտացնելու տարեկան պլանային առաջադրանք, վորտեղ ցույց են տրված աշխատանքը կատարելու որացուցային ժամկետները:

4. Խոտհարք պարարտացնելու արտադրանքի նորմաներն ու աշխատանքի գնահատութիւնը պետք է մշակված ու հաստատված լինեն կոլտնտեսության ընդհանուր ժողովի կողմից:

5. Խոտհարք պարարտացնելու առաջադրանքը կատարելու, ինչպես և խոտհարքները բարելավելու մյուս միջոցառումների համար բրիգադները նույնպիսի պատասխանատվութիւն պետք է կրի, ինչ դաշտավորության համար:

6. Կոլտնտեսութեան արտադրական պլանով աշխտեցողներին հատուկ ֆոնդ պետք է առանձնացվի խոտհարքները պարարտացնելու աշխատանքի համար: Այս ֆոնդը ծախսելու պատասխանատուն կոլտնտեսութեան նախագահն է:

Առաջիկա տարիների համար կոլտնտեսություններին կարելի չե առաջարկել, վոր խոտհարք պարարտացնելու աշխատանքների համար մի գլուխ խոշոր անասունին 2—3 աշխոր ոգտագործեն, ընդվորում համայնացված անասունների համար արվող ծախսը կոլտնտեսութեան հաշվին պետք է լինի, իսկ անհատական ոգտագործման մեջ յեղած անասունների համար՝ կոլտնտեսականների:

ԽՈՏՀԱՐՔՆԵՐԻՆ ՏԵՂԱԿԱՆ ՊԱՐԱՐՏԱՆՅՈՒԹ ՏՆՈՒ ՏԵՆՆԻԿԱՆ

1. Գոմաղըն ամբողջ խոտհարքի վրա հավասարապես բաշխելու համար պարարտացվող խոտհարքը մասերի պետք է բաժանել այն հաշվով, վոր ամեն մի մասի համար 5—10 սայլ գոմաղը տարվի:

2. Գոմաղը կոյանոցից կամ ծալքից պետք է հանվի այն կարգով, ինչ կարգով լցվել է, ընդվորում գոմաղը պետք է կտրատվի ուղղաձիգ շերտերով՝ վերեւից մինչև ներքե: Գոմաղըն այս կարգով տանելն անհրաժեշտ է այն պատճառով, վոր խոտհարքի տարբեր մասեր միանման վորակի գոմաղը ստանան:

3. Գոմաղըն խոտհարք պետք է տանել վաղ գարնանը, ապրիլի վերջին և մայիսի առաջին տասնորյանին, կամ աշունը, խոտը քաղելուց հետո՝ սեպտեմբերին, հոկտեմբերին և նոյեմբերի սկզբին: Յեթե գարնանն ուշացել են գոմաղըն խոտհարք տանել, ավել

լի լավ է թողնել աշունը՝ խոտհանձից հետո տանել: Այդ ժամանակ գոմաղըն հաջորդ տարվա համար կկարողանա բոլորովին փոխել: Գարունն ուշ պարարտանյութ տալը բերքի զգալի բարձրացում չի տալիս, իսկ չփառած գոմաղըն խանգարում է խոտ հավաքելուն: Աշունը, մանավանդ հոկտեմբերին և նոյեմբերի սկզբին, դաշտավարական բրիգադներն ավելի ազատ են և խոտհարքները պարարտացնելու գործին ավելի շատ ժամանակ կարող են նվիրել, առանց դաշտային շտապ աշխատանքները փոխելու:

4. Խոտհարքին գոմաղը պետք է տալ յերեք կամ չորս տարին մեկ անգամ, հեկտարին 30—40 տոննի հաշվով:

5. Խոտհարք տարած գոմաղըն հավասարապես շաղ է տրվում ուղղակի սայլի վրայից: Գոմաղըն տանելուց մի քանի օր հետո, ավելի ևս հավասարապես բաշխելու համար՝ ամբողջ պարարտացված տարածութեամբ խոտհարքը պետք է տափանել խուրձ կապած ձյուղերով կամ ատամները դեպի վեր դարձած «գիգ-դագ» փոցխով: Այս տափանն ավելի լավ է անձրևից հետո անել:

6. Խոտհարքները պարարտացնելիս կարելի չե գոմաղըն սայլից առանց ձեռքով շաղ տալու յոշա փնալ: Այս աշխատանքը մեքենայացրած ձեռով կարելի չե կատարել: Գոմաղըն խոտհարքի հատուկ ապարատ ունեցող սայլեր կան, վորոնք գնալու տեղն ուղղակի սայլից գոմաղըն այնպես են շաղ տալիս, վոր ձեռքով յերեք չի կարելի անել: ՄՏԳ-ներն իրենց տրամադրութեան տակ գոմաղըն խոտհարքի պետք է ունենան:

7. Գարունը խոտհարքներին գոմաղը տալիս, յերբ

արդեն խոտն զգալի չափով բարձրամուսն է, մոտավորապես մայիսի կեսերին, լավ կլինի խոտհարքները ձիու փոցի գցել և գոմաղբի խոշոր ֆափոցները հավաքել, վոր խոտ քաղելու ժամանակ չխանգարեն:

8. Կոյաջուրը խոտհարքներ տանելու համար պետք է ունենալ տակառներ հատուկ հարմարանքներով՝ կոյաջուրը հավասար կերպով շաղ տալու համար: Կոյաջուր կրելու տակառներ հիմա մեր արդյունաբերության թյունը պատրաստում են ՄՏԿ-ներում կան: Հաջողությամբ կարող է ոգտագործվել կոյաջուրը հավասարապես շաղ տալու հատուկ հարմարանք ունեցող 30—40 դույլանոց սովորական տակառը, վոր առանց հատուկ չարհարանքի կարող է պատրաստել ամեն մի կոլտնտեսական ատաղծագործ կամ դարբին:

9. Խոտհարքներն ավելի լավ է կոյաջրով պարարտացնել վաղ գարնանը: Վորպեսզի կոյաջուրը խոտը չայրի, սովորաբար խորհուրդ են տալիս կոյաջուրը խոտհարք տանել կիսով չափ ջուր խառնած (մի դույլ կոյաջրին մի դույլ ջուր): Վորովհետև Ստեփանավանի գարունն անձրևային է ու ամպամած, կոյաջուրը վաղ գարնանը կարելի է խոտհարքներին տալ առանց ջուր խառնելու:

10. Մի հեկտարին պետք է տալ քառասուն դույլանոց 25—30 տակառ ջուր չխառնած կոյաջուր: Խոտհարքները կոյաջրով պարարտացնում են 3—4 տարին մեկ անգամ:

11. Խոտհարքները մենակ մոխրով պարարտացնելը խոտի բերքի զգալի բարձրացում չի տալիս: Իսկ մոխիրը կոյաջրի հետ խառը տալը բերքի մեծ բարձրացում է տալիս: Այս պատճառով էլ նպատակահար-

մար է մոխիրը կոյաջրի հետ խառը տալ խոտհարքներին: Մի հեկտար խոտհարքին 3—4 տարին մի անգամ 5—15 ցենտներ մոխիր պետք է տալ: Խոտհարքներին մոխիր կարելի է տալ գարունը և աշունը:

12. Մոխիրը ձեռքով տալու դեպքում անհրաժեշտ է ապահովել խոտհարքների յերեսն այն հավասարապես շաղ տալու գործը:

Վորովհետև մոխիրը սպառիկ փոշի է արձակում լավ կլինի հողի հետ խառը և քամի չեղած յեղանակին շաղ տալ: Խոտհարքներին մոխիր տալու գործը կարելի է մեքենայացնել աղբացիների (հանքային պարարտանյութեր ցրող) միջոցով: Մոխիրն աղբացիներով շաղ տալու համար ձարե մաղով կամ քարավաղով վաղորդք պետք է մաղել՝ այն խառնուրդը ջուր կելու համար, վոր ցրող ապարատի միջով անցնելիս կարող է խանգարել:

4074

Մասն. խմբ.՝ Ն. Մ ա լ ա թ յ ա ն
Քաղաք. և սրբազրիչ՝ Գ ա Ր. Հ ա կ ո ղ յ ա ն
Տեխ. խմբ. Պ. Ա յ վ ա ղ յ ա ն
Գլավիժի լիազոր № 1178 հրատ. 428, պատ. 395, տիրաժ 500

Հանձնված է արտադրության 23 ապրիլի 1937 թ.

Ստորագրված է տպագրելու 13 մայիսի 1937 թ.

Դյուզերատի տպարան, Յերևան, Նալբանդյան 11

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0293006

С. К. ПАВЛОВИЧ

О накоплении, хранении и применении местных
удобрений в Степанаванском районе

Сельхозгиз,

Ереван,

1937